

Bulletin

Nr 2/2000

Oktober 2000

Rysk dominans

av Susanne Oxenstierna
Bulletinens redaktör

E-post: susanne.oxenstierna@cecid.holding.su.se
Tel. 08 -16 28 74/15 91 04
The Center for Eastern and Central European Institutional Development (CECID AB)
Stockholms Universitet
(Kräftriket 7)
106 91 Stockholm

Så ägde då ICCEES 6:e världskongress rum i slutet av juli – början av augusti, ett stort och efterlängtat evenemang inom Central- och Östeuropaforskningen. Många av oss var där, antalet svenskar måste ha uppgått till närmare 50, vilket väl bl a kan tillföras ”Sällskapet” och den information som funnits runt detta ända sedan starten 1997.

Fler var dock östeuropéerna, och då framförallt ryssarna. Det ryska deltagandet uppgick till flera hundra personer, vilket möjliggjorts genom att de finska arrangörerna sökt EU-bidrag för att subventionera resekostnader och uppehälle.

Konferensen i Tammerfors är den första konferens som jag har varit med på som haft ett så markant deltagande från länderna som studeras. Då jag inte var med i Warszawa kan jag inte uttala mig om hur denna konferens var, men jämför man med Washington 1985 och Harrogate 1990 då bara enstaka representanter för länderna själva närvarande var denna konferens mycket annorlunda i detta hänseende.

Det är positivt och spännande att de forskare som kommer från länderna deltar och därmed integreras i den forskning och diskussion som bedrivs utanför av ”västerlänningar”. Sammankomster av detta slag förändras dock då forsknings- och presentationskultur skiljer sig kraftigt åt mellan de västliga och östliga länderna.

Jag gick framförallt på de ekonomiska sessionerna och tycker att i de fall då en eller ett par östeuropéer deltog i välplanerade paneler så fungerade det bra och gav ett utmärkt tillskott till diskussionen. Utmärkande för dessa deltagare var att de har en viss vana i hur man presentera ett paper på en konferens samt att de fått instruktioner av panelorganisationsen om hur uppsatsen skulle var utformad. I alltför många fall då panelerna helt dominerades av ryssar/ östeuropéer fungerade det dock mindre bra. Vissa paneldeltagare hade inga papers, istället för att tala 10-15

minuter om några forskningsresultat uppehåller man publiken med 20-30 minuter av ganska allmänna betraktelser. Rundabordsdiskussioner blev många gånger ostrukturerade och allt för lite tid lämnades till publiken för att ställa frågor som nog många gånger även de inte så strukturerade presentatörerna skulle ha kunnat svara på och därmed skulle diskussionen kunnat bli intressant.

Presentationer på några av de centrala sessionerna när man väntar sig något av "key-note speeches" höll heller inte alltid måttet. Vissa deltagare verkar inte ha förstått att här handlade det inte om att tala med en grupp oinitierade utlänningar som ska ges lite översiktlig information, utan om en grupp mycket initierade människor som ägnat stora delar av sitt liv åt att forska kring kultur och samhällssystem i dessa länder.

Kanske är jag lite överkritisk? Men efter att sedan jag påbörjade min forskarkarriär i början av 80-talet ha varit på en mängd olika forskningskonferenser, vilket också fungerat som en skola för mig liksom förmodligen för många andra som fått chansen att tidigt medverka i konferenser och genom att se hur andra gör fått vissa insikter i hur papers ska skrivas och presenteras, tycker jag ändå att man borde försöka hålla standarden och inte tillåta t ex att folk kommer med resa och hotel betalt och inte ens har ett skriftligt paper med sig. Information behövs också angående vilket "format" som gäller, t ex inte tala längre än man ska om ovidkommande ting, tala om sådant som är nytt och som utgör resultat av ett forskningsarbete – eller åtminstone ska presentationerna utgöra något om tilltänkta forskningsprojekt med klara frågeställningar, syften och problemanalyser - inte bara allmänna betraktelser.

ICCEES konferensen kommer att tappa i attraktionskraft om man inte gör något åt det här. Konferensen som återkommer vart 5e år har varit ett viktigt forum för forskare inom denna bransch att träffas och utbyta erfarenheter och nya projek- och forskningsidéer. Men själva konferensen måste ha en god kärna dvs att det som presenteras måste vara forskning och relevant. Den sociala biten, om än mycket viktig, får inte helt ta över.

Själv driver jag ett Sida-finansierat projekt "SPIDER" med ryska nationalekonomer som bl a försöker syftar till att ge ryssarna träning i det här med konferenser, att man ska lämna skriftliga uppsatser inte bara komma med dessa ryska hopplösa ryska "tesisy", hur uppsatserna ska se ut, hur man skriver abstracts, jag ger t om en kurs i "scientific writing" nu som mest handlar just om formatet. Projektet har också bildat en Association for Studies of Public Economics som formaliserat det nätverk av forskare och universitetslärare från ett 20-tal institutioner i Ryssland som sysslar med reformerna och transitionen framförallt i den offentliga sektorn. Associationen kommer att fortsätta med den "cykel" av hur man tar fram ett paper via seminarier, konferenser, utgivning som working paper, och sedan slutgiltigt kanske en publikation i en internationell tidskrift. Vi ska ge ut en research paper serie precis som var fallet i SPIDER projektet. Denna serie ges ut på både engelska och ryska och "formatet" är västligt, den engelska versionen

redigeras av västliga forskare, och sedan anpassas den ryska. Detta för att ryssarna på sitt eget språk – de kommer ju alltid att skriva större delen av sina rapporter på ryska - ska se hur resultat och problem ska presenteras för att de ska bli begripliga för en västlig publik. Många av bidragsgivarna har nog också förvånats över graden av redigering och behov av omskrivningar, vana som många är att skriva ihop något och sedan publiceras det om man är något sånär känd.

Jag skulle tro att det vore relevant om fler började uppmärksamma denna aspekt i det akademiska utbytet med Öst. Formerna och infrastrukturen kring forskningsutbytet är viktigt och det gäller att helt komma ifrån den ”akademiska turism” som tyvärr fortfarande ibland karaktäriserar utbytet. Det finns mycket att göra för att överföra just kulturen kring forskarutbytet. Ätminstone gäller detta samhällsvetenskaplig forskning. Vissa krav måste t ex ställas vid studiebesök, t ex att man presenterar ett paper på ett seminarium. Språkbarriären är som jag ser det ett betydligt mindre problem, man kan alltid använda tolk och översätta. Men som många säkert märkt är inte en än så väl översättning tillräckligt för att rapporter ska bli helt begripliga. Det saknas referensram till gängse litteratur och ”stilen” – ofta väldigt diskuterande istället för inriktad på att föra fram ”bidraget” – är svårsmält för en person van att ögna abstract och titta i slutsatserna innan man eventuellt bestämmer sig för att läsa hela uppsatsen/artikeln. Många har väl suckat över just det här när man haft besök i Sverige eller när man sitter på (långa och sega och ofta röriga) konferenser och seminarier i t ex Ryssland. Men genom att uppmärksamma den här aspekten tror jag faktiskt att många av våra kollegor kan anpassa sig, det är ju viktigt för de östeuropeiska forskarna att bryta sin isolering och få en närmare kontakt med sina kollegor i väst och även påbörja samarbete, och jag ser från den verksamhet som jag själv driver att den är mycket uppskattad. Flera institutioner har t ex hört av sig om den här kursen jag ger i St Petersburg, och eftersom jag inte kan motse all efterfrågan: Hör gärna av er om ni är intresserade att hjälpa till! All ni som kan ryska (uppsatserna skrivs på ryska) och är nationalekonomer eller samhällsvetare med annan huvuddisciplin.

Det blir inga fler Bulletiner i år, men kom gärna in med manus till den 15 december! Kanske kan vi då uppfylla planen nästa år om Bulletin 1/01 kommer ut i januari, och ge ut 4 nummer/år som tänkt är? Det hänger på er! Hittills är bristen på bidrag huvudorsak till att vi inte fyller kvoten. Jag har inte tid att jaga folk med olika uppslag, bidrag måste komma in frivilligt. Skulle inte någon t ex kunna sammanfatta någon av alla de diskussioner som förts på ligan genom åren, så att vi kan publicera delar för en vidare krets? Vidare är bokrecensioner alltid välkomna, och följ gärna Eugene Rivelis uppmaning att bidra till diskussionen om språkets utveckling under den samhällsomvandling som sker. Egna fristående artiklar är som alltid mycket välkomna.

Lekfull språklig perestrojka

av *Eugene Rivelis*
Översättare och lexikograf
E-post: eugene.rivelis@interword.se

Påståendet om att ryska språket genomgår en förvandling av tektoniska mått är numera en truism; inte sedan Peter den stores dagar har förändringar ägt rum så djupgående att de berör språkets alla dimensioner. Av dessa är det dock endast förnyelse av ordförrådet som brukar uppmärksammas, inte de underliggande processer som förvandlar språket såväl i dess grammatiska grundvalar, både morfologiska och syntaktiska, som i dess funktionssätt, något som ter sig vida mera signifikant än vad som kan uppfattas med blotta ögat. Med denna artikel skulle jag vilja initiera en spalt – en språkspalt eller språkplats i *Bulletinen* - där man utbyter iakttagelser om dessa processer. Att deras betydelse är inte bara av intresse för språkvetare utan har en långtgående social verkan är uppenbart. Eftersom liknande språkprocesser samtidigt pågår i andra postkommunistiska länder vore det intressant om också ligamedlemmar med andra språk än ryska tog del i diskussionen på denna plats.

Ett nytt sätt att tänka

Ett nytt språk är ett nytt sätt att tänka. Ryska språket, ett av världens förmodligen mest normerade språk, som byråkratiserades och fastklämdes i censurans och självcensurans skruvstäd under sovjettiden och som utgjorde ett verktyg för hjämtvätt i maktens händer. Detta språk har på mindre än 15 år genomgått en *demokratisering* av gargantuanska proportioner. Allt har blivit tillåtet. Låneord och avsteg från de stränga grammatikaliska regler, fackjargong sida vid sida med officiöst språkbruk, slang jämsides med höglitterär diskurs. «Все смешалось в доме Облонских». Till och med politiker börjat tala mänskligt, dvs. någorlunda individualiserat eller fritt från ett i förväg godkänt manus. — Я это здесь впервые озвучиваю ... (ungf. ljudsätta) – sa Jeltsin på besök i Sverige i december 1997 apropå kärnvapenedrustningen. Ett uttalande som skulle ha varit fullständigt otänkbart för en rysk statschef tidigare.

Ord som leker

Att allt detta har lett till förtret för lexikograferna som dagligen möts av en veritabel störtflod av nya ord. Detta har uppmärksamrats och har delvis redan beskrivits, utforskats och till och med katalogiserats (Se t.ex. en i högsta grad aktuell och symptomatisk *Толковый словарь русского языка конца XX в. Языковые изменения*. Институт лингвистических исследований РАН, СПб, 1998). Här ska jag begränsa mig till att titta närmare på en morfologisk mekanism som ligger strax under denna yta, en mekanism som under senare år åter aktiverats och, likt en före detta länge slocknad vulkan, vaknat och alstrat många av dessa neologismer.

Det rör sig om ett litet suffix -лк- med instrumentell betydelse, ungefär «det som kan användas för att utföra en viss funktion», dvs. om verbalsubstantiv på -алка/-алка, -илка, ibland -ёлка. Antalet sedan gammalt existerande substantiv med suffixet -лк- i alla hos detta förekommande betydelser är redan i sig begränsat, knappast över tre hundra, och endast några få av dem uttrycker just instrumentell innebörd – mest benämningar på redskap, anordningar och diverse manicker i stil med *корчевалка* (stubbrytare), *визвалка* (visp), *скакалка* (hopprep), *свистелка* (en folklig benämning på visselpipa för barn), *сушилка* (torkare) Totalt finns det inte mer än ett par tre dussin gamla ord av detta slag, och inget av dem betecknar något annat än dött föremål. Som produktiva morfologiska element var de själva döda, eller vi kan säga att de låg i dvala i decennier.

Låt oss för stunden notera suffixet i fråga från början bär en folklig, vardaglig, prägel, eller man kan också säga att det ger en barnlig, förminskande, och ibland förringande klang. Och det är just tillhörigheten i den låga, inofficiella, icke-normerade språkgenren, som har gjort att det har vaknat till liv igen och på en kort tid producerat hundratals, om inte tusentals nybildningar som alla behåller denna stilistiska framtaning. Men *lo and behold!* De beskriver inte längre döda ting utan är nu ett besjälat väsen som kan agera helt på egen hand. Nya ord som bildas med detta morfologiska element får en annan, förskjuten betydelse, ungefär «det som är i gång eller håller på att utföra en viss funktion. Hit hör i första hand en mängd ord frambringade av IT-revolutionen vilka är helt ryska till sitt ursprung, ord som inte betecknar föremål utan, för att använda ett passande immaterialrättsligt uttryck, är "alster av andligt skapande" fast på ett helt respektlöst och lekfullt sätt i motsats till det grava allvaret i «officiella» beteckningar: *искала* (sökmotor; i normativt språkbruk – *поисковая машина*), *распознавалка* (ett program för optisk läsning, «officiellt» – программа оптического распознавания символов), *ускорялка* (också en programtyp, för att accelerera en funktion hos en webbläsare eller en hårdvaruenhet), *снималка* (för att ta bort eller kringgå lösenord; en piratprodukt som inte ens har någon «officiell» benämning).

Att just IT, världens mest demokratiska teknologi då den är prisvärd, okontrollerad och knappast kontrollerbar, har tillhandahållit också den språkröyd där de nya ordbildningsmekanismerna först började verka är knappast överraskande. Men detta var bara början. Slussarna hade öppnats och ett nygammalt suffix hade satt i gång att producera allt fler nya ord med en icke-seriös och icke-materiell betydelse. Till exempel: *понималка* (det med vilket man begriper) «Понималку у меня отшибло» – ung. «Det står helt stilla». Eller *стрелалка* (ett dataspel av typ *shooting game* eller så kan det avse vad som helst som kan användas för att skjuta när man spelar, *убегалка* (eng. *escape game*), *хумилки* (betalningsmedel, det man kan köpa ngt för), *разелекалка* (om korsord, gåtor, pussel o.d.), *обсуждалка* (diskussionsforum), *страшилка* (en sorts rimmad skräckis som är mellanting mellan limerick fast vanligtvis på fyra rader, och ett svart skämt i familjen Adams-stilen. Här är ett smakprov med unggårdistiska konnotationer:

Дети в подвале играли в гестапо
Насмерть замучен сантехник Потапов
Уши гвоздями прибили к затылку
Но так и не продал Потапов бутылку.

(”Barnen i källaren lekte Gestapå. Till döds plågade de rörmokar'n Potapov. Öronen på honom de laska till bakhuvudet de laska. Dock vägrade Potapov att sälja sin flaska.”)

I de allra flesta fall hör sådana här nybildningar till ungdomsspråket, det är hackerjargong, slang eller bildas tillfälligt. Det går inte att sia om vilka av dessa ord som har kommit för att stanna. Detta är inte heller det vilkliga. Det som har betydelse i sammanhanget är det faktum att denna typ av språklig spontanitet förr aldrig släpptes fram i det officiella, varken i skrift eller i offentligt tal. Just därför att spontaniteten gjorde narr av normer och tabun, och alltså undergrävde deras auktoritet. Vem är då den nya aktanten? Homo ludens, den lekande människa. Hon som är subjekt i dessa lekar, upptåg och tokerier – språkliga och sociala – som driver fram språkets demokratisering och, följaktligen, framväxten av det nya, unga och frigjorda medvetandet. Det jäser och leker i ryska språket. Och så länge detta fortsätter är inte Rysslands framtid förbrukad.

Bokanmälningar

Ständigt denna Jeltsin

Lilia Shevtsova

Yeltsin's Russia. Myths and Reality

Carnegie Endowment for International Peace, 1999

David Remnick

Resurrection. The Struggle for a New Russia

Vintage Books, 1998

Dimitri K Simes

After the Collapse. Russia Seeks Its Place as a Great Power

Simon & Schuster, 1999

Sovjetunionen före kommunismens fall var som en trögflytande flod, där iakttagare på stränderna försökte dra slutsatser om vad som skedde på djupet utifrån krusningar på ytan. Ryssland efter kommunismens fall 1991 har tvärtom varit kaskader, våldsamma virvlar, översvämningar och torra om vartannat. Enbart att hålla reda på Jeltsins premiärministrar var ett bestyr (Gajdar, Tjernomyrdin, Kirijenko, Primakov, Stepasjin, och sist Putin).

Försöken att skildra och förstå vad som sker i Ryssland försvåras av två faktorer. För det första var det gamla Sovjet, som dagens Ryssland bygger vidare på, väsensskilt från resten av världen - i hela sin struktur och i tänkesätt hos det styrande skiktet.

För det andra är det som försiggår i Ryssland sedan 1991 utan motsvarighet någon annanstans i världen - och detta i ett av världens största riken, till ytan det allra

största. "När vi började 1991 ställdes vi inför uppgiften att bygga upp ett land som saknade gränser, armé, tull, bankvärld kopplad till utländska motsvarigheter, ett klart formulerat medborgarbegrepp och ledning av utrikeshandeln", som Jegor Gajdar har formulerat det.

Det finns två diametralt motsatta skolor i synen på det postsovjetiska Ryssland. För den ena är allt nattsvart, bara ytterligare nedgång och förfall. Den andra har år efter år (fast det har blivit allt svårare) skymtat "ett ljus i slutet av tunneln" eller åtminstone hävdat att "nu har det vänt, nu kan det inte bli värre".

Företagare och finanskretsar i väst som uppfattat de väldiga möjligheterna i före detta Sovjetunionen, och inte har klart för sig att riskerna nog är ännu väldigare, har marscherat in med förfärande naivitet och vräkt investeringsmiljoner i det stora svarta hål för pengar som landet snabbt blivit. Det värsta finansiella fiaskot har oljejätten British Petroleum råkat ut för trots att undertecknandet av dess avtal med oljeföretaget Sidanko välsignades av Tony Blairs personliga närvaro. Engelsmännen gick in med 484 miljoner dollar. Direktörer sändes till Ryssland utan språkkunskaper, och utan insikten att ryska företag inte har en bokföring av det slag som engelska, amerikanska eller för den delen svenska är lagligen tvungna att kunna visa upp. Finansvärlden i väst följer noggrant vad som sker, för "kan BP bli svindlat är vem som helst sårbar", som en oljedirektör sedan kommenterade det i New York Times. Men vem kunde tro att en fd vice statsminister, Vladimir Potanin, som desutom är en av Rysslands "sju oligarker", skulle leda BP i fördärvet?

Samtidshistorien om Ryssland efter den 21 augusti 1991 är en historia om rofferi av astronomiska dimensioner, uteblivna reformer, ett intensifierande av ett förfall som hade många år av sovjetisk stagnation bakom sig, ett förfärligt och av väst ignorerat krig med uppåt 80 000 dödsoffer – och framför allt berättelsen om hur Boris Jeltsin virtuost och halsbrytande höll sig kvar vid makten utan att i övrigt egentligen få någonting gjort. Jeltsins största misstag, säger Lilija Sjevtsova i sin "Yeltsin's Russia - Myths and Reality", var att han inte upprättade starka politiska institutioner och bestående spelregler - helt i linje med hans tidigare agerande som politiker. Han handlade ständigt utan mycket till plan eller övervägande av vart handlingarna ska leda. Han agerade på intuition. När han i mars 1998 sparkade Tjernomyrdin som premiärminister hade han, om man får tro Sjevtsova, ingen färdig kandidat till den lediga posten. Men Jeltsin var en mästare i konsten att använda maktens redskap.

Sjevtsovas bok kommer att bli standardverket om Jeltsins styre, späckad av insidesinformation, hederligt värderade rykten och skvaller och förfärliga sanningar. Man läser den inte snabbt, den myllrar av namn och fakta. Lilija Sjevtsova är från början sociolog och har länge varit en av de främsta politiska kommentatorerna i Moskva. Hon tillhör en liten men förhoppningsvis växande grupp ryska skribenter i stånd att förklara för västerlänningar vad det egentligen är

som sker i Moskva och runt om i det stora riket; hon för tankarna till den svåröverträffade Arkadij Wachsberg.

Jeltsin hade hela tiden ett starkt stöd i väst, inte minst från Clinton. Man var beredd att förlåta honom vad som helst för att han, som man uppfattade vardet, den främsta garanten för en fortsatt demokratisk utveckling. De två partier som i väst ofta uppfattas som det största hotet mot den färskna ryska demokratin, Ziuganovs kommunister och pajasen Zjirinovskijs "liberaldemokratiska parti", har i själva verket inte varit mycket till hot mot Jeltsin. Kommunisterna har, jämsides med en del spektakulära och mest kuriösa provokationer (om nationalsymboler och annat), i allt väsentligt stött Jeltsin, precis som Zjirinovskij, och fått ganska lite i utbyte för det.

Varför? Det är möjligt att kommunisterna inte ville segra i valet 1996 om presidentposten, spekulerar Sjevtsova, eftersom det skulle ha inneburit en farlig konflikt med Jeltsin. "Till och med om de hade vunnit skulle de knappast ha vetat vad de skulle göra vid makten. Kanske var Ziuganov verkligen rädd för att vinna och gjorde sitt bästa för att undvika det?"

Ett starkt indicium är att Ziuganovs siffror sjönk från den första till den andra, avgörande, valomgången - och att han ändå inte protesterade och framförde anklagelser om valfusk. Sjevtsova verkar ganska övertygad om att valresultaten manipulerats vid olika tillfällen, men framför denna åsikt alltid som rykten eller spekulationer.

Om Sjevtsovas bok är en faktsäckad, nästan överväldigande redogörelse på sina tre hundra sidor är däremot David Remnicks "Resurrection. The Struggle for a New Russia", som kom häromåret lättläst men ändå skakande och lika väsentlig.

Remnick skrev en av de bästa skildringarna av sovjetkommunismens fall, "Lenin's Tomb", och fortsättningen är inte sämre. Pocketversionen från 1998 av "Resurrection" har dessutom ett uppdaterande tillägg på bra mycket högre nivå än vad sådana brukar vara. Remnick täcker stora delar av globen, från Solzjenitsyns exil i Vermont i USA till Sibirien, Moskva och inte minst Tjetjenien.

Väst har förlåtit Jeltsin det förfärliga kriget i Tjetjenien, de facto ännu värre än vad som förekommit i Bosnien eller Kosovo. Frågan är vad som var störst i Tjetjenien - klantigheten eller grymheten. 50 000-80 000 människor har dött. Ryssland förlorade i själva verket kriget, som nu har tagit ny fart.

Flera höga ryska generaler var emot kriget. Generalöversten Eduard Vorobjov vägrade till och med att föra befäl och tvingades ta avsked. Man gick in i Groznyj med stridsvagnar utan att ens ha en karta över staden. Massakern i Samasjki var helt i klass med Song My, men har inte fått samma uppmärksamhet. Remnicks skildring av kriget kommer att bli klassisk.

Om Sjevtsovas och Remnicks två böcker är breda exposéer över utvecklingen Ryssland sedan 1991, Sjevtsovas konsekvent fokuserad på Jeltsin, har Dimitri Simes "After the Collapse" en mer speciell vinkling, med resonemangen om hur USA ska utforma sin politik gentemot det nya Ryssland.

Simes var en ung lovande medarbetare på IMEMO (det sovjetiska forskningsinstitutet för internationell ekonomi och internationella förbindelser) när han 1973 emigrerade till USA. I dag är Simes mycket kritisk till Clintonregeringens Rysslandspolitik, som han betraktar som alltför välvillig >och naiv; utrikesdepartementets Rysslandsexpert Strobe Talbott får beröm för sina stora kunskaper och snubbor för sin oförmåga att använda dem. Medan Sjevtsova är i stort sett ganska lidelsefri och saklig, driver Simes en arg polemik mot framför allt reformpolitikern Tjubajs, som för all del är en föga änglalik varelse, snarare en av de mest korrumperade av den politikergeneration som framträdde som reformatorer och befriare.

När det gäller Rysslands utveckling efter 1991 är det något som inte har hänt och som sällan nämns i debatten, inte heller i dessa tre annars mycket instruktiva och nyttiga böcker. Privatiseringar och ekonomiska manipulationer, gigantiska lån från Världsbanken och IMF, demokratisering och tidigare aldrig skådade mänskliga fri- och rättigheter: ingenting har fört Ryssland ens ett tupp fjät från dess status som ett "egentligen u-land".

Så länge Ryssland bara kan exportera råvaror och inte har någon förädlingsindustri, inte kan tillverka något slags kvalitetsvaror som kan exporteras (matrosjkor och vodka i all ära, men det räcker inte långt) kommer landet inte att få de materiella tillgångar och något begynnande välstånd som är förutsättningen för en vidare utveckling av demokratin.

Solzjenitsyn har sagt: "Om det tog Ryssland sjuttiofem år att sjunka så djupt är det uppenbart att det kommer att ta mer än sjuttiofem år att resa sig på nytt. Hundra eller hundra femtio år." Om inte sekler så i alla fall decennier, tänker optimisten. På det politiska planet konstaterar Lilija Sjevtsova, i en fräsch variant av den slitna karakteristiken av makten i Kreml, både före och efter 1991, som bysantinsk, att: "I motsats till den västliga politiska traditionen, där makt grundas på rationella idéer och institutioner, har den bysantinska traditionen alltid förlänat makt med något heligt, irrationellt och personligt. Men Ryssland börjar gradvis inse behovet av att en gång för alla göra slut på det bysantinska kapitlet av sin historia."

Staffan Skott

Författare och medarbetare i DN

E-post: staffan.skott@dn.se

Money Sings

Blair A Ruble

Money Sings: The Changing Politics of Urban Space in Post-Soviet Yaroslavl

Woodrow Wilson Center Press & Cambridge University Press. Cambridge, 1995

Ytterligare en spännande text av Blair Ruble, en statsvetare som skrivit flera geografier om ryska städer. Som en av de första utländska samtidsforskare på plats i Sovjetryssland när landet öppnade upp i slutet av 1980-talet har han en unik position och ett unikt material om det land som länge var stängt för utlänskt utforskande av nutida primärkällor. Själv är han mer modest och kallar sin studie för ett "snapshot" taget i en kritisk period av Rysslands utveckling (1990-1993). Money Sings behandlar "det urbana rummets politik" i Jaroslavl med hänsyn till samspelet mellan de fysiska, ekonomiska, sociala och politiska faktorer som formar staden i en kaotisk brytningstid. Staden, med 640 000 invånare, ligger vid Volga i Rysslands kärnområde och är regioncentrum i oblasten med samma namn.

Boken är uppdelad i fyra kapitel samt en introduktion som kort och balanserat belyser likheter och skillnader i sovjetisk och västerländsk stadsplanering.

De två första kapitlen behandlar bostadsbeståndet och bostadsprivatiseringarna (i viss mån även företagsprivatiseringarna) i Jaroslavl, St Petersburg och Moskva. Ruble fokuserar på relationen mellan det nationella och lokala i bostadsfrågor samt det organisatoriska kaos som följde av oklara beslutsgångar och interna maktkamper i städernas styrelser. I viss mån behandlas även skillnader mellan olika stadsdelar och den milda form av segregationen som trots jämlikhetsplaneringens motsatta intentioner ändå existerade under sovjettiden. Mest ingående behandlas privatiseringarna i Jaroslavl och en av Rubles huvudpoänger är att utan en tydlig nationell politik i bostads- och stadsplane-frågor är det svårt att på lokal nivå lösa de praktiska problemen. Han visar också att de lokala beslutsfattarna lätt följer de förslag och exempel som landets större städer (St Petersburg, Moskva) tänkt ut. Ett talande exempel är Nizhnij Novgorod (fd Gorkij) som, efter att ha fått positiv uppmärksamhet av nationella beslutsfattare för sin politik i bostadsfrågor, fick mottaga busslaster med tjänstemän på studiebesök från Jaroslavl. Samtidigt handlade bostadsprivatiseringarna i huvudsak inte om att lösa bostads- eller andra stadsplaneproblem utan de övergripande målen var helt andra. Ruble skriver:

"For central authorities and their international advisers, the housing privatization campaign was part of a broader initiative to cultivate a middle class in Russian society... The transfer of property became a vehicle for contributing simultaneously to the achievement of two distinct reform objectives: breaking the back of [Soviet] government bureaucracies; and establishing a new urban bourgeoisie. Such goals remained far too abstract for most Russian municipal officials, let alone for many inhabitants of public housing across Russia" (s59).

Lite lakoniskt kan man konstatera att bostadspolitiken, viktig som den är för människors välfärd, i Ryssland återigen var ett medel för något annat och inte primärt försökte lösa bostadsproblem. Detta torde vara en av anledningarna till att bostadsbrist, eftersatt underhåll av fastigheter och andra stora problem inom bostadssektorn fått vänta på fullgoda lösningar.

Det tredje kapitlet handlar om stadsbevarande frågor. Ett område som, tillsammans med miljöfrågor i bredare bemärkelse, var ett av de få politiska fält i vilket en viss politisk aktivism tilläts på gräsrotsnivå under senare halvan av sovjettiden även om, det ska tilläggas, den inte alltid var särskilt effektiv som alternativ. I Jaroslavl godkändes först 1990, efter 15 år på den politiska dagordningen, ett förslag som ämnade skydda historiskt värdefulla miljöer (t ex stadskärnan) samt inskränka byggrätten i andra. Förslaget förutsatte dock att byggnader och stadsmarken skulle fortsätta att vara till fullo kontrollerad av staten. Ett förutsättning som dock snabbt blev föråldrad och som skulle leda till en mängd konflikter i det nya samhälle som höll på att ta form. Ett par av de konflikter som utvecklades var Kulturarv gentemot (utländska) turister, privat mot allmänt ägande och inte minst behovet av pengar i ett samhälle som snabbt snubblade in i en marknadsekonomi. Ett intressant och viktigt särfall utgör kyrkans alla egendomar som beslagtogs under sovjettiden. Delar av dessa har lämnats tillbaka vilket, i Jaroslavl som Ryssland i stort, väckte en stor debatt vilken slutligen landade i vad ”ryskhet” var och är. En kanske obehövlig konflikt mellan – men behövlig debatt om – en levande kyrka och kyrkan som nationalhistoriskt arv.

Det sista kapitlet behandlar planering, eller rättare sagt omplanering. Tidigare samhällsplanering i Sovjetunionen var hemlig och inte ens lokala planerare hade tillgång till den information som gällde deras område. Planeringen sköttes högre upp i hierarkin och lokala beslutsfattare hade mest som uppgift att försöka omsätta planerna till verklighet. Ytterligare en försvårande faktor för lokal planering var att de stora statliga ministerierna agerade i stort sett självständigt gentemot de lokala stadssovjeterna. I Jaroslavl byggde till exempel stadens största arbetsgivare, motortillverkaren Avtodizel, 35.000 lägenheter till sina anställda med tillhörande sjukhus, skolor och rekreationsplatser utanför stadens kontroll. Först efter demokratiseringen på 1990-talet lyckades staden för första gången stoppa en av Avtodizels planer. De ville bygga bostäder i en park vid Volga men lokalpolitikerna stoppade planerna av rädsla för den allmänna opinionen. Men trots att förutsättningarna för lokal planering efter Sovjetunionens kollaps var bättre levde flera sovjetiska drag kvar. Ett exempel är att regionplanerare, som drog upp de ekonomiska planerna, inte diskuterade med stadsplanerare, som skötte den fysiska och sociala planeringen och vice versa. Ruble tar upp fler exempel på planeringsproblem i det kaos som rådde när lokala myndigheter fick mer att säga till om på de centralas bekostnad och en av hans slutsatser är att center och perefieri måste arbeta tillsammans för att den förda politiken ska lyckas. Avslutningsvis finner Ruble att det i Jaroslavl finns en grundläggande politisk tolerans mot olika

parter, de många problemen till trots, och han ser i detta hopp för den framväxande demokratin.

Money Sings är inte teoretiskt inriktad utan dess styrka ligger istället i att den bygger på eget empiriskt material (80 intervjuer med tjänstemän) vilket ger insyn i vad som händer bakom kulisserna och att den kortfattat och lättfattligt behandlar ett par viktiga frågor för utformningen av det ryska stadsrummet. Upplägget är berättande vilket gör texten till trevlig läsning och detta förstärks av att texten är väl illustrerad med fotografier som ökar närvarokänslan. Boken innehåller också en del kartor. Kartorna fyller förvisso sitt syfte men kan kritiseras för att vara för enkla och entoniga, vilket är trist i en annars god bok. Money Sings, som är fem år gammal och behandlar ett geografiskt och statsvetenskapligt specialområde, borde kanske främst intressera den redan inbitne specialisten. Tiden för studien (1990-talets början) är dock i många avseenden viktig och boken kan därför rekommenderas till alla som är intresserade av transitionen mellan det förra och det nya samhällssystemet.

Thomas Borén

Södertörns högskola

E-post: thomas.boren@sh.se

Notiser

Radiochefer kulturkrockar i skuggan av "Kursk"

Nu har vi på ryska redaktionen lyckligen klarat av "personutbyte" med 4 högt uppsatta radiochefer från Moskva, tre män och en kvinna, inom Svenska Institutets program. Ryssarna kom från tre statliga radiobolag och en kommersiell radiokanal. Men då de hamnade mitt i den hektiska bevakningen av ubåten "Kursks" tragiska öde, blev det till en början inte så mycket tid till lugna och sansade samtal om vårt framtida samarbete. Alla fyra blev intervjuade, tre inslag fick vi både se och höra: två gånger i TV4 och ett inslag på 6 min i Studio Ett.

Men ändå fick ryssarna många intryck av Sverige och några kan nog betraktas som kulturkrockar. Jag ska förmedla några av de intryck som de kommenterade:

Det finns hotellrum i Stockholm utan toalett och utan dusch.

Även höga chefer måste stå i kö för att beställa maten i personalmatsalen, hämta den och sedan plocka efter sig. Och dessutom sortera disken: bestick för sig, glas för sig, tallrikar för sig, ja ni vet. Här i väst är vi ju vana vid självbetjäning.

Att det går utmärkt att amma barn på offentliga platser i Sverige utan att någon vänder sig om.

Nationalmuseum har fantastiskt rika samlingar, som de inte alls har väntat sig att få se (tack, Ulf Abel).

Att man inte delar ut Nobelpriset i Stadshuset, utan i Konserthuset, och endast inmundigar maten i närvaro av de kungliga efter prisutdelningen i det förra.

Att det går att få journalistisk utbildning på dubbelt så kort tid som i Ryssland (besök på JMK, tack Elisabeth Hedborg och Mats Högklit).

Att det går att köra reklamsnuttar i TV trots svensk lagstiftning under förutsättningar att a) ägaren bor i New York och b) sändaren står i London. (information om TV3 under besök på TV4. Tack Malcolm Dixelius).

Att det verkligen är sant att man får komma in i Riksdagshuset utan visitering och utan att vara folkvald, ackrediterad osv. Nu funderar de på att själva öppna en butik vid den ryska parlamentsbyggnaden, Duman, och börja sälja souvenirer med det ryska statsvapnet, ryska bordsflaggor m m efter att ha sett utbudet vid Stadshuset, Kungliga Slottet och Riksdagshuset. Turister kommer säkert att vallfärda dit och våra kolleger får en chans att bli "nyrika ryssar" om de byter sina radiojobb mot den svenska modellen med "starta eget".

Att handikappade i Sverige verkligen har utmärkta hjälpmedel och kan komma in med sina rullstolar vart som helst, inklusive riksdagshuset som är handikappanpassat.

Allvarligt talat - i framtiden blir det nog flera och tätare radiokontakter med Moskvas radiostationer. De har redan börjat träta sinsemellan om vilken radiokanal som är den lämpligaste att få återutsända oss.

Jag vill slutligen passa på att å hela redaktionens vägnar mycket varmt tacka alla som var med och träffade våra kolleger från Moskva.

Irina Makridova

Radio Sweden ö ryska redaktionen

E-post: irina.makridova@p6.sr.se

ICCEES

I samband med den stora kongressen i Tammerfors som International Council for Central and East European Studies, ICCEES, arrangerade den 29 juli till 4 augusti, sammanträdde representanterna för ICCEES' alla medlemsorganisationer lördagen den 29 juli. ICCEES är alltså en sammanslutning för olika staters östforskningsorganisationer, som till exempel det amerikanska AAASS. American Association for the Advancement of Slavic Studies och det tyska Deutsche Gesellschaft for Osteuropakunde. ICCEES främsta syfte är just att arrangera världskongresser vart femte år. År 2005 kommer en kongress att ordnas i Tyskland

men platsen för kongressen är inte närmare bestämd. Vid mötet valdes medlemmarna i ICCEEs exekutivkommitté och statsvetaren Leslie Holmes från Melbourne blev ny ordförande. Stanley Kirschbaum från Toronto återvaldes som sekreterare. Vid mötet den 29 juli beslöts också att vår förening, Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa samt Centralasien, skulle upptagas som medlem. Därmed är Sällskapet nu formellt medlem av ICCEES och får tillgång till ICCEES utskick. I Tammerfors utgjorde Sverige en ganska stor grupp, c:a 40 personer. De svenska insatserna blev väl mottagna.

ICCEES hemsida återfinns på <http://www.cerc.unimelb.edu.au/icc/iccees.htm>

Lena Jonson och Anders Fogelklou

Nättidskrift för översättare

En ny nättidskrift och webbplats för översättare och om översättning med namnet iDialog och adressen www.idialog.nu har just startas av en grupp forskare och översättare vid Södertörns högskola samt Stockholms och Göteborgs universitet.

Tidskriften publicerar artiklar och notiser samt annat material av intresse för översättare, bibliotekarier, läsare, språkvetare, nyfikna m fl. Länkar till databaser om språk och litteratur. I första numrets avdelning otryckt publiceras en text av Moskvapoeten Lev Rubinstein i översättning av Lars Kleberg.

Lars Kleberg

E-post: lars.kleberg@sh.se

Kulturer i dialog, Södertörns högskola, Box 4101, SE-141 04 Huddinge, Sweden
tel +46 8 5858 8224, fax +46 8 5858 8440

Kalendariet

- **Nov-dec** Lund Flervetenskaplig seminarieserie om olika aspekter på forskning om identiteter. **9/11**: Virtual centre for European Studies - ett elektroniskt forskningscentrum med strukturerade informationskällor avseende integration, statistik, europeisk lagstiftning, Karin Jönsson, bibliotekarie; **30/11**: Communités: Invented or Remembered: A Mnemonic Approach to Culture, Nina Witoszek, prof. i idé och lärdoms historia vid universitetet i Oslo; **5/12**: Politisk-semiotiska perspektiver på den 'europaeiska identitet' og dens rationale, Ulf Hedetoft, prof. i statsvetenskap vid universitetet i Aarhus. Tid och plats: 15.15-17, Statsvetenskapliga institutionen, Eden, Stora konferensrummet, 3 vån. Lunds universitet. Arrangör: Centrum för Europaforskning, Lunds univ. Info: Välkomna! För mer information: Barbara Törnquist-Plewa, tel. 046-222 83 79, epost: Barbara.Tornquist-Plewa@slav.lu.se
- **7/11** kl 09.30-12.30, 14-16 Krigen i Tjetjenien – en kamp om oljan? Seminarium med Aleksej Malasjenko, Carnegie Moscow Center, Vachit Akaev, Institutet för humanistisk forskning, Oleg Panfilov, Centret för journalistik i extrema situationer. Moderator: Elisabeth Hedborg, Rysslandsexpert. 14-16 Workshops: A Islamisk fundamentalism eller rysk propaganda (Panfilov), B. Ekonomiska faktorer och kulturell identitet (Malasjenko, Akaev).

Plats: Medborgarhuset (Biosalongen), Stockholm. Språk: Tolkning från ryska till svenska. Arrangör: Forum Syd. Kostnad: Förmiddagen: 75 kr; hela dagen: 150 kr. Anmälan: Snarast till Linda Isaksson, epost: linda.isaksson@forumsyd.se, tel. 50637010.

- **8/11** Uppsala kl 8.45-18 EU och östutvidgningen. Seminarium med Björn Badersten, Erik Berglöf, Ulla Björnberg, Per Cramér, Bengt Dennis, Håkan Emsgård, Kristian Gerner, Ulla Gudmundson, Sverker Gustavsson och Jakub Swiecicki. Plats: Brusewitzsalen, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala. Arrangör: Östeuropaforum. Kontaktperson: Elisabeth Sandberg tel. 018 - 24 09 89, epost: esandberg@telia.com
- **11/11** Ystad kl 08.30-16.30 Vart går Öst- och Centraleuropa? Angår det oss? Heldagsseminarium med föredrag och musik. Ebba Sävborg Romare, Rysslandsexpert, talar om Putins Ryssland. Om Krutdurken Balkan berättar Örjan Sturesjö, Institutionen för Östeuropastudier, Uppsala universitet. OSSE som aktör för att förebygga etniska konflikter i Europa är ämnet för Anders Rönnquist, kansliråd på UD:s enhet för europeisk säkerhetspolitik. Musikgruppen Olympic spelar bosnisk musik. Plats: Norreportskolans restaurang, Ystad. Arrangör: FN-föreningen Ystad-Österlen, Sida, Ystads Allehanda, Norreportsskolan, Österlens folkhögskola, Stadieförbundet Vuxenskolan. Kostnad: 150 kr inklusive lunch, kaffe, 120 kr med YA-kort (Ystads Allehanda), 50 kr för studerande. Sätt in beloppet på postgiro 641420-5. Märk talongen Östeuropaseminarium. Info: Janina Lundell 046-201776, Gun Britt Nilsson 0411-18587.
- **15/11** Uppsala 18.00 Natasha Jevtic-Esbjörnsson, Svenska Helsingforskommittén, håller föredrag om Situationen i Serbien. Arrangör: Östeuropaforum. Plats: Institutionen för Östeuropastudier, sal 1 (Gamla Torget 3). Kostnad: 20 kronor
- **21/11** Uppsala 18.00 Stats- och nationsbyggande processer är ämnet för Sven Tägil, Historiska institutionen, Lunds universitet. Arrangör: Östeuropaforum. Plats: Institutionen för Östeuropastudier, sal 1 (Gamla Torget 3). Kostnad: 20 kronor
- **22/11** kl 10.30-12.30, 14-15.30 Putins Ryssland: möjligheter och orosmoln. Vem är Vladimir Putin och hur kommer Ryssland att förändras under hans styre? Seminarium med Ebba Sävborg Romare, Rysslandsexpert och journalist, Andrej Rjabov, Carnegie Moscow Center. Moderator: Elisabeth Hedborg, Rysslandsexpert. Plats: Medborgarhuset (Ljunglöfska), Stockholm. Språk: Tolkning från ryska till svenska. Arrangör: Forum Syd. Kostnad: Förmiddagen: 75 kr ; hela dagen: 150 kr. Anmälan: Snarast till Linda Isaksson, epost: linda.isaksson@forumsyd.se, tel. 50637010.
- **22/11** Uppsala 18.00 Estniska studenter visar bilder och berättar om sina liv i ett Tartu som öppnats mot Väst. Arrangör: Östeuropaforum. Plats: Institutionen för Östeuropastudier, sal 1 (Gamla Torget 3). Kostnad: 20 kronor.
- **28/11** Uppsala 18.00 Cecilia Chroona, Internationella kansliet, Uppsala universitet, berättar om sina erfarenheter kring Utbytesuniversitet i Ryssland/Östeuropa. Arrangör: Östeuropaforum. Plats: Institutionen för Östeuropastudier, sal 1 (Gamla Torget 3). Kostnad: 20 kronor
- **29/11** Uppsala 18.00 Det civila samhället i Moldavien. Fredrik Larsson, Östeuropaforum vet mer. Arrangör: Östeuropaforum. Plats: Institutionen för Östeuropastudier, sal 1 (Gamla Torget 3). Kostnad: 20 kronor.
- **6/12** Uppsala 18.00 Agneta Söderström, Svenska Freds- och skiljedomsföreningen, talar om Det civila samhället i Ryssland. Arrangör: Östeuropaforum. Plats: Institutionen för Östeuropastudier, sal 1 (Gamla Torget 3). Kostnad: 20 kronor.
- **7-8/12** Göteborg De nya vägarna österut: Dagens och morgondagens vetenskapliga, politiska och ekonomiska förbindelser mellan Sverige och Ryssland. Konferensen har främst två syften: att inventera svensk Rysslandsforskning och att inleda en diskussion om svensk rysslandsforsknings betydelse för svensk utrikespolitik och svenskt näringsliv. Programmet

har två huvudteman: Den nya ryska verkligheten och Ryssland och omvärlden. Frågor tänkta att behandlas är exempelvis: På vilket sätt kan forskningen påverka Sveriges politiska agerande i Östersjöområdet? Hur kan svenska företag dra nytta av vetenskapliga undersökningar om ryska förhållanden? Vad innebär presidentskiftet i Ryssland för den säkerhetspolitiska situationen i norra Europa? Förslag till andra diskussionspunkter är välkomna. De kan sändas till konferenssekretariatet tillsammans med anmälan. Arrangör: Centrum för Europaforskning och Internationella sekretariatet vid Göteborgs univ. Anmälan: Skickas via epost till ryssland.2000@adm.gu.se Info: Per Månson, 031-7734828, Anders Franck, 031-7731209 eller Dora Kós-Dienes, 031-7731634.

- **13/12** Uppsala 18.00 Romerna i Östeuropa är ämnet för Ingvar Svanberg, Institutionen för östeuropastudier. Arrangör: Östeuropaforum. Plats: Institutionen för Östeuropastudier, sal 1 (Gamla Torget 3). Kostnad: 20 kronor